

Tłumaczenie a vista¹ w dydaktyce innych rodzajów translacji a wyniki ankiety ogólnopolskiej²

Blattdolmetschen in Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens versus Ergebnisse der Umfrage zum Blattdolmetschen in Polen

Der vorliegende Beitrag richtet den Fokus auf die Ergebnisse der Umfrage zum Blattdolmetschen in Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens, die an den polnischen Universitäten in Jahren 2018/2019 durchgeführt wurde. Die 26 Fragebögen über das Blattdolmetschen als Hilfsmittel im Dolmetscher- und Übersetzertraining wurden den akademischen Lehrerinnen und Lehrern in den Instituten für Angewandte Linguistik und Germanistik in Polen gestellt. Die Umfrage zielte darauf ab, mögliche Anwendungen des Blattdolmetschens in der Didaktik anderer Übersetzungs- und Dolmetscharten festzustellen. Darüber hinaus wurde der Versuch unternommen, besondere Kompetenzen, die das erfolgreiche Blattdolmetschen garantieren, zu identifizieren. Infolgedessen sollten die erworbenen Informationen der Autorin dieses Beitrags sowohl eine weitere Recherche über die Anwendung des Blattdolmetschens im Übersetzer- und Dolmetschertraining ermöglichen als auch die Entwicklung eines Modells für Blattdolmetschertraining sichern. Die Analyse und Auswertung von Ergebnissen der Umfrage beweisen die Popularität und Nützlichkeit des Blattdolmetschens in der Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik. Blattdolmetschen-Übungen dienen als eine Einführung zu einem bestimmten Thema, aber auch als eine Zusammenfassung oder Fortsetzung des Trainings nach einer anderen Übersetzungs- oder Dolmetschaufgabe. Darüber hinaus geben die anhand der Fragebögen erhobenen Daten Auskunft über Blattdolmetschen als ein nützliches Instrument für die Entwicklung verschiedener Fähigkeiten und Kompetenzen, die mit dem Lesen, Sprachwechsel und Sprechen verbunden sind. Diese Studie beweist demnach, dass das Blattdolmetschen zur Entwicklung der Fähigkeiten, die mit der Produktion des Zieltextes zusammenhängen, beiträgt. Zum Beispiel: Erstellung von einem Plan des Zieltextes, öffentliches Reden, Erstellung von verschiedenen Textsorten und Textproduktion zu bestimmten Themen, Erstellung von Kohärenz und Kohäsion im Zieltext sowie Aufmerksamkeitsteilung bei Multitasking. Blattdolmetschen in der Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik kann einen positiven Einfluss auf die Entwicklung des Wortschatzes und der Grammatik im bestimmten situativen und kommunikativen Kontext haben. Es erhöht auch das Kulturbewusstsein in der Zielsprache.

Schlüsselwörter: Blattdolmetschen, Übersetzungsdidaktik, Dolmetschdidaktik, Umfrage

¹ Tłumaczenie a vista to ustne tłumaczenie na język docelowy tekstu wyjściowego w formie pisemnej. Problemy dotyczące klasyfikacji tego rodzaju translacji jako przykładu translacji ustnej lub pisemnej omawiają np. Płużyczka (2015) i Żmudzki (2015).

² Ankieta, której wyniki zaprezentowane zostały w niniejszym tekście, przeprowadzona została na potrzeby realizacji nieopublikowanej dotychczas pracy doktorskiej pt.: „Modelowanie strategii dydaktyki tłumaczenia a vista”. Obrona pracy miała miejsce 31.3.2021 r. na UMCS.

Sight Translation in Translator and Interpreter Training Versus the Findings of a Survey on Sight Translation in Poland

This paper focuses on the findings of a 2018/2019 survey on sight translation in translator/interpreter training conducted at Polish universities. The questionnaire comprised of 26 questions about sight translation as an additional tool in translator/interpreter training was addressed to the academics from the Departments of Applied Linguistics and German Studies in Poland. The aim of the study was to determine possible applications of sight translation in teaching other types of translation and interpreting, as well as to identify competences required for an effective sight translation performance. Consequently, the data obtained were intended to facilitate the author's further research on sight translation and its implementation in translator/interpreter training, as well as to contribute to the development of a model for sight translation teaching. Analysis and evaluation of questionnaire feedback provide evidence for popularity and usefulness of sight translation in teaching other types of translation and interpreting. Sight translation is used in the pre-translation/pre-interpreting phase as an introduction to a given topic or as a consolidation or a follow-up task to a particular translation/interpreting exercise. Furthermore, it is a valuable aid in the development of various skills and competences concerning reading, code-switching and speaking. The study proves that sight translation contributes to the development of skills required in target text production, i.e. creating an outline of the target text, speaking in public, creating texts of various types and on particular topics, maintaining coherence and cohesion in the target text as well as divided attention to multitask. Sight translation in translator/interpreter training can have a positive impact not only on the improvement of vocabulary and grammar in a given situational or communication context but also on the increase of cultural awareness in the target language.

Keywords: sight translation, training, survey, didactics of translation

Author: Monika Nader-Cioczek, Maria Curie-Skłodowska University, Pl. M. Curie-Skłodowskiej 5, 20-031 Lublin, Poland, e-mail: monika.nader-cioczek@mail.umcs.pl

Received: 30.11.2024

Accepted: 13.2.2025

1. Wstęp

Praktyka tłumaczeniowa wskazuje na dużą częstotliwość występowania tłumaczenia a vista np. tłumaczenie poświadczonych dokumentów takich jak opinie biegłych czy protokoły przesłuchania na rozprawie, tłumaczenie dokumentów przedłożonych w trakcie rozmów handlowych, tłumaczenie karty dań w restauracji podczas tłumaczenia towarzyszącego czy tekstu na slajdach w trakcie konferencji. Ponadto egzamin na tłumacza przysięgłego w Polsce obejmuje m.in. wykonanie tłumaczenia a vista³. W związku z tym, programy kształcenia tłumaczy ustnych i pisemnych powinny uwzględnić trening w zakresie tego rodzaju translacji.

W niniejszym artykule dokonano analizy i interpretacji danych empirycznych dotyczących zastosowania tłumaczenia a vista zgromadzonych za pomocą ankiety ogólnopolskiej skierowanej do dydaktyków translacji ustnej i pisemnej. Celem badania było pozyskanie informacji o aktualnych modelach strategii dydaktyki tłumaczenia a vista w ramach zajęć translacyjnych obecnych w programach studiów filologii germańskiej oraz studiów w zakresie lingwistyki stosowanej w Polsce. Dane te miały posłużyć prowadzeniu dalszych badań nad dydaktyką tłumaczenia a vista, m.in. możliwościami wykorzystania tłumaczenia

³ Zob. Błaszowska (2012), Kubacki (2012), Płużyczka (2015), Żmudzki (2015).

a vista w dydaktyce innych rodzajów translacji. Ponadto ankieta ogólnopolska miała dostarczyć informacji o rodzajach kompetencji, umiejętności, sprawności i zakresach wiedzy, które należałoby rozwijać u studentów dla skutecznej realizacji tłumaczenia a vista jako narzędzia pomocniczego w dydaktyce innych rodzajów translacji.

2. Charakterystyka ankiety ogólnopolskiej dotyczącej możliwości zastosowania tłumaczenia a vista w dydaktyce translacji

W okresie od czerwca 2018 r. do czerwca 2019 r. autorka niniejszego artykułu przeprowadziła ankietę wśród dydaktyków różnych rodzajów translacji ustnej i pisemnej, aby określić zastosowanie tłumaczenia a vista jako narzędzia pomocniczego w dydaktyce innych rodzajów translacji.

Ankietę ogólnopolską skierowaną do nauczycieli akademickich innych rodzajów translacji ustnej i pisemnej (poza tłumaczeniem a vista) wypełniło 25 osób z następujących uczelni wyższych w Polsce: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (11 osób), Katolicki Uniwersytet Lubelski (2 nauczycieli), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (2 respondentów), Uniwersytet Warszawski (2 badanych), Uniwersytet Wrocławski (2 dydaktyków), Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim (1 prowadzący zajęcia), Uniwersytet Gdański (1 ankietowany), Uniwersytet Jagielloński w Krakowie (1 osoba), Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach (1 nauczyciel), Uniwersytet Łódzki (1 dydaktyk), Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie (1 respondent).

Zgromadzone dane miały posłużyć do prowadzenia dalszych badań nad dydaktyką tłumaczenia a vista. Analiza i interpretacja danych empirycznych pochodzących z ankiet miała umożliwić opis istniejącej rzeczywistości translacyjnej dotyczącej dydaktyki translacji, tzn. aktualnego stanu realizacji strategicznych modeli dydaktyki tłumaczenia a vista na studiach filologicznych i w ramach studiów w zakresie lingwistyki stosowanej. Na podstawie diagnozy aktualnie stosowanych modeli dydaktyki tłumaczenia a vista miała być następnie przeprowadzona ich ewaluacja oraz próba opracowania strategicznego modelu dydaktyki dla tłumaczenia a vista, m.in. w ramach innych rodzajów translacji.

Ankieta obejmowała 26 pytań, w których respondenci zaznaczali wybraną odpowiedź, dopisywali swoją oraz zamieszczali krótkie wyjaśnienie. Pierwsze trzy pytania ankiety dotyczyły stażu pracy na uczelni, doświadczenia w zawodzie tłumacza oraz rodzaju zajęć prowadzonych na uczelni. Dzięki uzyskanym informacjom możliwe było zbadanie pewnych zależności np. w jaki sposób długość stażu pracy lub ewentualne doświadczenie w pracy tłumacza przekłada się na dydaktykę translacji na poziomie akademickim, w szczególności czy ma to związek z wykorzystywaniem tłumaczenia a vista na realizowanych zajęciach.

Kolejne pytania (4–6) związane były z wiedzą teoretyczną i praktyczną na temat tłumaczenia a vista, a także klasyfikacją tego rodzaju translacji w zależności od np. teorii, z którymi respondent się identyfikował.

Celem pytania siódmego było zebranie informacji na temat tego, czy skuteczne wykonanie tłumaczenia a vista wymaga określonych predyspozycji. Pozyskane dane miały pomóc zdiagnozować, jakiego rodzaju kompetencje, umiejętności, sprawności i zakresy wiedzy gwarantują efektywną realizację tłumaczenia a vista jako instrumentu pomocniczego w dydaktyce innych rodzajów translacji.

W pytaniu ósmym ankietowani mieli odpowiedzieć, czy stosują tłumaczenie a vista w dydaktyce innych rodzajów translacji. Ponadto uczestnicy badania wymieniali rodzaj zajęć tłumaczeniowych, podczas których wykorzystują tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej.

Celem pytań 9–16. było zgromadzenie danych dotyczących możliwości zastosowania tłumaczenia a vista w ramach zajęć z innych rodzajów translacji oraz kryteriów oceny jakości tłumaczenia wykonanego metodą a vista. W związku z tym poszczególne pytania dotyczyły następujących kwestii: dominujący kierunek tłumaczenia; faza zajęć, w której stosuje się tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej; omówienie treści zawartych w wybranym tekście przed wykonaniem tłumaczenia a vista; rodzaj ćwiczeń poprzedzających wykonanie tłumaczenia a vista określonego tekstu; ocena i kryteria oceny translatu; możliwość przygotowania się do tłumaczenia np. w zakresie użytego słownictwa lub zagadnień poruszanych w tekście; uwzględnienie treści o charakterze teoretycznym dotyczących np. sposobu wykonania tłumaczenia a vista.

Pytanie siedemnaste dotyczyło przydatności tłumaczenia a vista w kształceniu kompetencji translatorskich w ramach innych rodzajów translacji ustnej i pisemnej. Kolejne pytanie stanowiło rozwinięcie poprzedniego i polegało na przyporządkowaniu kompetencji, umiejętności i sprawności translacyjnych doskonalonych dzięki zastosowaniu tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej w ramach zajęć z dydaktyki innych rodzajów translacji, np. tłumaczenia symultanicznego, konsekwentnego, pisemnego, audiowizualnego.

Pytania 19–21. poświęcone były czynnikom, które dodatkowo mogą wpływać na skuteczność wykonania tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej na zajęciach z innych rodzajów translacji. Przykładowo: rozwijanie metawiedzy studentów dotyczącej różnych rodzajów translacji i ich wspólnych cech z tłumaczeniem a vista; czynniki umożliwiające skuteczne wykonanie tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej oraz dodatkowe czynniki wpływające na podniesienie skuteczności dydaktyki tłumaczenia a vista jako narzędzia wspomagającego.

W ramach pytania 22. respondenci mieli wyrazić swoją opinię na temat potrzeby kontynuowania lub wprowadzenia tłumaczenia a vista jako narzędzia pomocniczego na zajęciach z innych rodzajów translacji. Zgromadzone informacje pomogły określić możliwości zastosowania tłumaczenia a vista w ramach kształcenia innych rodzajów translacji.

Odpowiedzi na pytania 23. i 24. umożliwiły wyodrębnienie rodzajów wiedzy, kompetencji, umiejętności i sprawności translacyjnych niezbędnych, aby skutecznie wykonać tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej.

W pytaniu 25. ankietowani wymieniali, jakie informacje dotyczące wykonania zadania translacyjnego⁴ udzielają studentom przed wykonaniem tłumaczenia określonego tekstu metodą a vista na zajęciach z dydaktyki innych rodzajów translacji. Odpowiedzi na to pytanie miały pomóc ustalić czy dydaktycy translacji traktują tłumaczenie a vista w ramach dydaktyki innych rodzajów translacji jedynie jako ćwiczenie leksykalno-gramatyczne, a na ile tłumaczenie a vista nawet w funkcji pomocniczej traktowane jest jako translacja będąca komunikacją. W tym drugim przypadku podanie np. charakterystyki autora tekstu, adresata tekstu docelowego, celu translacji, itd. byłoby konieczne dla skutecznej realizacji zadania translacyjnego.

W ramach ostatniego pytania ankiety uczestnicy badania byli proszeni o wyjaśnienie, w jaki sposób tworzą sytuacje tłumaczeniowe zbliżone do autentycznych na swoich zajęciach z dydaktyki innych rodzajów translacji. Celem tego pytania było pozyskanie informacji dotyczących następujących kwestii: na ile wiedza, kompetencje, umiejętności i sprawności rozwijane na zajęciach z dydaktyki innych rodzajów translacji odpowiadają sytuacjom z praktyki zawodowej tłumacza; w jakim stopniu zadania translacyjne tworzone na zajęciach przygotowują studentów do wykonywania zawodu tłumacza w przyszłości; w jakim stopniu sytuacje tworzone na zajęciach uwzględniają istnienie i wpływ poszczególnych komponentów układu translacyjnego⁵ na realizację zadania translacyjnego oraz na ile osoby prowadzące zajęcia z dydaktyki translacji postrzegają translację jako komunikację.

3. Analiza i interpretacja danych empirycznych pozyskanych z ankiety

Większość uczestników badania (96%) stosuje tłumaczenie a vista na zajęciach z dydaktyki innych rodzajów tłumaczeń ustnych i pisemnych. W formularzu, w którym została wybrana odpowiedź „nie”, niestety nie zostało podane żadne wyjaśnienie dokonania takiego wyboru. Trudno znaleźć współzależność między rodzajem prowadzonych zajęć translacyjnych a brakiem potrzeby zastosowania tego rodzaju translacji, ponieważ nie zostały one sprecyzowane. Przyczyną nieuwzględniania tłumaczenia a vista w ramach dydaktyki innych rodzajów translacji może być fakt, że ankietowany deklarował brak wiedzy praktycznej w zakresie tego rodzaju translacji. Większość pozostałych respondentów (80%) przyznała, że posiada wiedzę praktyczną w zakresie tłumaczenia a vista. Ponadto uczestnicy badania wykazywali wiedzę teoretyczną, dzięki której klasyfikowali tłumaczenie a vista przede wszystkim (68%) jako rodzaj translacji z pogranicza translacji ustnej i pisemnej lub jako rodzaj tłumaczenia ustnego (44%). Jednakże na pytanie o to,

⁴ Żmudzki (2004) do układu translacyjnego wprowadził kategorię zadania translacyjnego jako komunikacyjnego, które szczegółowo charakteryzuje poszczególne elementy układu translacyjnego w danej sytuacji tłumaczeniowej oraz określa działania tłumacza w relacji z pozostałymi uczestnikami aktu tłumaczeniowego będącego komunikacją.

⁵ Układ translacyjny F. Gruczy (1981) opisuje relacje zachodzące między nadawcą tekstu wyjściowego, tłumaczem a odbiorcą tekstu docelowego.

na czyich i jakich teoriach ankietowani opierają swoją wiedzę teoretyczną w zakresie tłumaczenia a vista prawie połowa (48%) nie udzieliła żadnej odpowiedzi. W pozostałych formularzach najczęściej wymieniane nazwisko badacza to F. Grucza (1981, 1993) i koncepcja translatoryki antropocentrycznej z późniejszymi modyfikacjami S. Gruczy (2004, 2010), Małgorzewicz (2012) i Żmudzkiego (1995, 2005, 2013, 2015). Kolejni często pojawiający się w odpowiedziach naukowcy i ich teorie to: Żmudzki (1995, 2013, 2015) oraz koncepcja systemu controllingu procesu tłumaczenia (1995), koncepcja translatoryki antropocentrycznej (2013) oraz antropocentryczne spojrzenie na tłumaczenie a vista (2015), a także Gile (1995) i jego modele wysiłkowe (ang. Effort Models).

Liczba lat pracy w zawodzie nauczyciela akademickiego i tłumacza wydaje się nie mieć istotnego wpływu na wybór odpowiedzi. Pozostali respondenci korzystający z tłumaczenia a vista jako instrumentu pomocniczego na zajęciach z innych rodzajów translacji stanowią bardzo zróżnicowaną grupę pod względem stażu pracy na uczelni oraz doświadczenia w zawodzie tłumacza. Trudno znaleźć jednoznaczne korelacje między tymi zmiennymi. Ten rodzaj translacji używany jest w funkcji pomocniczej zarówno przez osoby mające stosunkowo niewielkie doświadczenie w dydaktyce akademickiej, np. 2 lub 3 lata, jak i przez osoby pracujące na uczelni przez 45 lat. Zależność między doświadczeniem w pracy tłumacza a zastosowaniem tłumaczenia a vista na zajęciach z innych rodzajów translacji również wykazuje spore zróżnicowanie. Ten rodzaj translacji uwzględniany jest w funkcji pomocniczej w dydaktyce innych rodzajów tłumaczeń ustnych i pisemnych zarówno przez osoby z 30-, jak i zaledwie 3-letnim doświadczeniem w pracy tłumacza, a nawet przez respondentów, którzy nie mają takiej praktyki.

Wyniki ankiety wskazują na to, że tłumaczenie a vista może być wykorzystane jako instrument pomocniczy na zajęciach z różnych rodzajów translacji ustnej i pisemnej. Najczęściej ten rodzaj translacji może być uwzględniony w ramach zajęć z tłumaczeń konsekwentnych, tłumaczeń tekstów użytkowych oraz tłumaczeń symultanicznych. Ponad połowa uczestników badania (52%) stosuje tłumaczenie a vista w translacji ustnej i pisemnej tekstów specjalistycznych. Ten rodzaj translacji może być również elementem kształcenia w ramach tłumaczeń tekstów artystycznych, audiowizualnych (8%) oraz innych przedmiotów translacyjnych, np. terminologia, wiedza, warsztat tłumacza lub tłumaczenie przy pomocy narzędzi CAT (4%). Prawie wszyscy ankietowani (96%), uważają, że tłumaczenie a vista jako instrument pomocniczy może być przydatne w kształceniu translatorskim w ramach innych rodzajów translacji. Zaledwie jeden z uczestników badania nie udzielił odpowiedzi na to pytanie wyjaśniając swój wybór w następujący sposób: „Trudno powiedzieć, to zależy od zakładanych celów. Może być np. przydatne w dydaktyce tłumaczy słowa żywego, ale takich zajęć nie prowadzę”. Co ciekawe, respondent, który nie stosuje tłumaczenia a vista na swoich zajęciach translacyjnych uznał, że tłumaczenie a vista może przynosić korzyści w rozwijaniu kompetencji translatorskich w zakresie innych rodzajów tłumaczeń ustnych i pisemnych.

Większość ankietowanych (96%) uznaje potrzebę kontynuowania lub wprowadzenia tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej na swoich zajęciach z innych rodzajów

translacji. Warto zauważyć, że osoba, która obecnie nie stosuje tłumaczenia a vista deklaruje chęć zastosowania tego rodzaju translacji na swoich zajęciach tłumaczeniowych w przyszłości uzasadniając, że „[...] może mieć wpływ na poprawę ogólnej kompetencji translatorskiej”.⁶ W jednym formularzu nie zaznaczono żadnej odpowiedzi na to pytanie oraz nie pojawiło się uzasadnienie, mimo deklarowanego na początku ankiety zastosowania tego rodzaju translacji w ramach innych zajęć z tłumaczeń ustnych i pisemnych.

Respondenci wskazywali na cechy wspólne tłumaczenia a vista z innymi rodzajami translacji ustnej i pisemnej jako argument przemawiający za korzystnym wpływem tego rodzaju translacji na rozwój kompetencji w ramach innych tłumaczeń ustnych i pisemnych. Ponadto ankietowani stwierdzili, że a vista może stanowić odpowiednie uzupełnienie i urozmaicenie zajęć dydaktycznych z innych rodzajów translacji, np. jako wprowadzenie do głównego zadania tłumaczeniowego. Inne argumenty świadczące o korzystnym wpływie tłumaczenia a vista na rozwój kompetencji translatorskich to częstotliwość występowania tego rodzaju translacji w praktyce zawodowej tłumaczy oraz podniesienie skuteczności analizy i interpretacji tekstu wyjściowego.

Uczestnicy badania byli poproszeni o to, by określić jakie rodzaje kompetencji, umiejętności i sprawności można rozwijać dzięki zastosowaniu tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej na zajęciach z innych rodzajów translacji. Zdaniem respondentów, w ramach dydaktyki tłumaczenia symultanicznego, a vista może służyć przede wszystkim usprawnieniu tworzenia wypowiedzi ustnych w języku docelowym, doskonaleniu szybkiego przechodzenia z języka wyjściowego na docelowy oraz wykonywaniu kilku czynności jednocześnie. Podobnie respondenci ocenili rolę tłumaczenia a vista na zajęciach z tłumaczenia konsekutywnego. Ten rodzaj translacji służy przede wszystkim usprawnieniu tworzenia wypowiedzi ustnych w języku docelowym oraz szybkiego przechodzenia z języka wyjściowego na docelowy, a także poszerzaniu słownictwa w zakresie języka 2. W przypadku tłumaczeń pisemnych tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej może pomóc w ćwiczeniu monitorowania i poprawiania zrozumienia języka 2., usprawnianiu tworzenia wypowiedzi ustnych w języku docelowym oraz szybkiego przechodzenia z języka wyjściowego na język docelowy. Jeżeli chodzi o tłumaczenia audiowizualne, a vista umożliwia w równym stopniu usprawnianie tworzenia wypowiedzi ustnych w języku docelowym oraz szybkie przechodzenie z języka wyjściowego na docelowy, a także wykonywanie kilku czynności jednocześnie.

Ankietowani wymienili określone rodzaje predyspozycji potrzebnych do skutecznego wykonania tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej na zajęciach z innych

⁶ Według Pfeiffera (2001: 149) kompetencja translatorska to najwyższy stopień zaawansowania kompetencji językowej. W ujęciu F. Gruczy (2008: 39) kompetencja translatorska to pewnego rodzaju kompetencja kognitywna, którą tworzy określona wiedza tłumacza (np. językowa, kulturowa, wiedza na temat komunikacji, wiedza o przedmiocie translacji, wiedza dotycząca całego układu translacyjnego oraz relacji między jego poszczególnymi elementami, itd.) oraz reguły leżące u podstaw działania tłumacza.

rodzajów translacji. Ponad połowa respondentów uznała efektywną analizę i interpretację tekstu wyjściowego za czynnik warunkujący realizację tłumaczenia a vista. Kolejne elementy (od najważniejszego) umożliwiające skuteczne przeprowadzanie operacji składających się na tłumaczenie a vista to: bardzo dobra znajomość języka wyjściowego i docelowego, wykonywanie kilku operacji jednocześnie, szybkie wyszukiwanie rozwiązań translacyjnych, a także sprawne przetwarzanie tekstu wyjściowego. Wyżej opisane predyspozycje zostały w podobnej kolejności wymienione w pytaniu o rodzaje kompetencji, umiejętności i sprawności, które należałoby rozwijać u studentów, aby mogli skutecznie wykonać tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej w ramach dydaktyki z innych rodzajów translacji. Uczestnicy badania stwierdzili, że jednakowo ważne są następujące elementy:

- poszukiwanie i tworzenie sensów w trakcie czytania ze zrozumieniem,
- szybkie kojarzenie ekwiwalentów z języka docelowego dla określonych znaczeń w tekście języka wyjściowego,
- tworzenie tekstu docelowego adekwatnego komunikacyjno-pragmatycznie, spójnego oraz poprawnego semantycznie, leksykalnie i gramatycznie.

Kolejne miejsce w hierarchii ważności zajmowało zastosowanie określonych rodzajów strategicznego przetwarzania tekstu wyjściowego na docelowy.

Odpowiedzi na pytania 9–16., 19–21. oraz 25–26. dostarczają informacji na temat tego, w jakim celu i w jaki sposób dydaktycy innych rodzajów translacji wkomponowują tłumaczenie a vista w swoje zajęcia tłumaczeniowe. Wyniki ankiet pokazują, że tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej na zajęciach translacyjnych odbywa się przede wszystkim z języka polskiego na język obcy (76%), w mniejszym stopniu z języka obcego na język polski (28%). Największa liczba uczestników badania uwzględnia tłumaczenie a vista jako rozgrzewkę na początku zajęć. Ponadto a vista może stanowić wprowadzenie do innego zadania translacyjnego lub właściwą część zajęć. Ten rodzaj translacji wykorzystywany jest także w celu syntezy tematycznej tekstów w ramach zadań dydaktycznych lub w ramach podsumowania po innym rodzaju zadania translacyjnego.

Wyniki ankiety pokazują, że większość nauczycieli (76%) daje możliwość przygotowania się studentom do wykonania tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej na zajęciach z innych rodzajów translacji. Wówczas uczący się mogą zapoznać się z tematem tekstu wyjściowego i słownictwem charakterystycznym dla niego. Innym sposobem na podniesienie skuteczności realizacji tłumaczenia a vista jest czytanie tekstów paralelnych lub tworzenie glosariuszy dotyczących słownictwa zawartego w tekście wyjściowym. Dydaktycy innych rodzajów translacji omawiają treść tekstu wyjściowego przed wykonaniem tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej przede wszystkim w zależności od stopnia znajomości zagadnień i słownictwa poruszanych w tym tekście. Inne czynniki, które warunkują uprzednią analizę tekstu wyjściowego to funkcja tłumaczenia a vista na zajęciach z innych rodzajów translacji ustnej i pisemnej (np. sprawdzenie, utrwalenie lub wprowadzenie nowego słownictwa), a także faza zajęć, podczas której stosuje się ten rodzaj tłumaczenia.

Przygotowanie do tłumaczenia a vista określonego tekstu wyjściowego może stanowić czytanie tekstu w języku obcym, a następnie streszczanie go. Kolejne najczęściej wymieniane ćwiczenia, które poprzedzają wykonanie tłumaczenia a vista to czytanie tekstu w języku obcym w celu odpowiedzi na pytania ogólne i/lub szczegółowe albo czytanie tekstu o podobnej treści w języku polskim.

Oceny tekstu tłumaczonego a vista w funkcji pomocniczej w ramach zajęć z innych rodzajów translacji najczęściej dokonuje nauczyciel i pozostali studenci (92%). Ponadto nieznacznie mniej niż połowa ankietowanych stosuje autoewaluację studenta wykonującego tłumaczenie. Najważniejszym kryterium oceny jakości tekstu tłumaczonego a vista na zajęciach z innych rodzajów translacji jest realizacja zadania translacyjnego jako komunikacyjnego. Pozostałe składowe oceny w kolejności od najważniejszej to: tworzenie spójnego i płynnego tekstu docelowego, poprawność translatu pod względem gramatycznym, leksykalnym i semantycznym, a także poprawność pod względem artykulacyjnym i intonacyjnym.

Najwięcej ankietowanych (44%) odpowiedziało, że nie uwzględnia teorii związanej z tłumaczeniem a vista w ramach dydaktyki innych rodzajów translacji. Ponad połowa uczestników badania nie poświęca także czasu na rozwijanie metawiedzy studentów dotyczącej tłumaczenia a vista w odniesieniu do innych rodzajów translacji ustnej i pisemnej, np. ich cech wspólnych. W celu zwiększenia skuteczności wykonania tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej na zajęciach z innych rodzajów translacji nauczyciele stosują przede wszystkim (80%) autoewaluację tłumaczenia przez studenta po wykonaniu zadania translacyjnego. Ponadto czynniki, które należałoby uwzględnić w procesie dydaktycznym, aby umożliwić studentom efektywną realizację tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej to mówienie do publiczności oraz autorefleksja nad wykonanym tłumaczeniem. Poza wyżej wymienionymi elementami respondenci wyliczali także następujące zmienne warunkujące skuteczność przeprowadzania operacji składających się na tłumaczenie a vista: duży zasób słownictwa w języku wyjściowym i docelowym, znajomość leksyki specjalistycznej w określonej dziedzinie, ewaluacja translatu przez innych studentów jako potencjalnych adresatów tekstu docelowego.

Dane empiryczne zgromadzone dzięki odpowiedziom ankietowanych dostarczają także informacji, jakie zakresy wiedzy oraz rodzaje kompetencji, umiejętności i sprawności należałoby rozwijać u studentów. Zdaniem uczestników badania (72%) przede wszystkim należy kształcić wiedzę praktyczną dotyczącą przebiegu procesu tłumaczenia a vista. Stosunkowo niewielki odsetek respondentów (32%) uznaje potrzebę zapoznawania studentów z teorią dotyczącą przeprowadzania operacji składających się na proces tłumaczenia a vista.

Istotnym elementem zajęć z innych rodzajów translacji, na których stosuje się tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej jest tworzenie sytuacji tłumaczeniowych zbliżonych do autentycznych. W tym celu dydaktycy przede wszystkim wybierają autentyczne materiały, przydzielają studentom określone role w konkretnej sytuacji tłumaczeniowej, uprzednio ją charakteryzując. Ponadto nauczyciele w ramach zajęć

z innych rodzajów translacji ustnej i pisemnej zapraszają gości obcojęzycznych na wykłady i wywiady, które następnie są tłumaczone przez studentów. Dzięki temu studenci mają możliwość wykonania zadań translacyjnych w odniesieniu do autentycznych tekstów wyjściowych oraz w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych. Przed wykonaniem tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej w ramach dydaktyki z innych rodzajów translacji student otrzymuje informacje dotyczące swojego zadania translacyjnego. Nauczyciel przede wszystkim charakteryzuje adresata tekstu docelowego (32%) oraz tekst wyjściowy (28%), a także wyjaśnia, jaki jest cel translacji (24%). Stosunkowo wysoki odsetek braku odpowiedzi (24%) sugeruje, że studenci nie są informowani o szczegółach sytuacji translacyjnej jako komunikacyjnej.

4. Implikacje dydaktyczne dla tłumaczenia a vista jako instrumentu pomocniczego w ramach dydaktyki innych rodzajów translacji

Prawie wszyscy dydaktycy innych rodzajów translacji biorący udział w ankiecie stosują tłumaczenie a vista w funkcji pomocniczej na swoich zajęciach oraz uważają je za korzystny element w kształceniu translatorskim. Większość respondentów uznaje także potrzebę kontynuowania lub wprowadzenia tego rodzaju translacji w ramach zajęć z innych tłumaczeń ustnych i pisemnych. Na podstawie wyników badania w tej grupie można stwierdzić, że tłumaczenie a vista jest przydatne i powszechnie stosowane na zajęciach z różnych rodzajów translacji ustnej i pisemnej, m.in. na zajęciach z tłumaczeń konsekwentnych, tłumaczeń pisemnych tekstów użytkowych, tłumaczeń symultanicznych, a także z translacji tekstów specjalistycznych. Tłumaczenie a vista umożliwia rozwijanie szeregu różnych kompetencji, umiejętności i sprawności translatorskich, które warunkują skuteczne wykonanie innych rodzajów translacji ustnej i pisemnej (w różnym stopniu w zależności od rodzaju translacji). Dzięki zastosowaniu a vista w ramach dydaktyki z innych rodzajów translacji można doskonalić szybkie czytanie tekstu ze zrozumieniem i tworzenie tekstów ustnych, poszerzanie słownictwa w zakresie języka 2., a także utrwalanie struktur z języka 2., aby mogły być aktywnie wykorzystane. Uwzględnianie tłumaczenia a vista jako elementu innych zajęć tłumaczeniowych umożliwia również usprawnianie zastosowania odpowiedniego rejestru stylistycznego tekstu, monitorowanie i poprawianie zrozumienia języka 2. oraz poszerzanie wiedzy ogólnej uczących się dotyczącej determinantów kulturowych języka docelowego. Tłumaczenie a vista może być wykorzystane także w doskonaleniu szybkiego przechodzenia z języka wyjściowego na docelowy oraz wykonywaniu kilku czynności jednocześnie. W ramach dydaktyki innych rodzajów translacji tłumaczenie a vista polega głównie na tłumaczeniu tekstu wyjściowego z języka polskiego na język obcy, w dużo mniejszym zakresie wykorzystuje się tłumaczenie z języka obcego na język polski. A vista służy przede wszystkim jako rozgrzewka na początku zajęć, a także jako wprowadzenie do nowego zakresu tematycznego lub innego zadania translacyjnego.

W takiej sytuacji nauczyciel daje studentowi możliwość przygotowania się do tłumaczenia i omawia treść tekstu wyjściowego.

Ćwiczenia, które mogą pomóc studentowi w przygotowaniu się do wykonania tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej polegają na czytaniu tekstu wyjściowego, a następnie streszczaniu go, odpowiedzi na pytania związane z jego treścią albo czytaniu tekstu paralelnego. W przypadku kiedy tłumaczenie a vista stosowane jest jako synteza tematyczna tekstów w ramach zadań dydaktycznych lub jako podsumowanie po innym rodzaju zadania dydaktycznego, student nie ma możliwości przygotowania się do realizacji tego rodzaju translacji, a nauczyciel nie omawia treści tekstu wyjściowego przed wykonaniem zadania translacyjnego.

Istotne jest, aby prowadzący zajęcia zawsze dokonywał oceny tłumaczenia a vista niezależnie od rodzaju wyżej opisanych funkcji tego rodzaju translacji. Komentarz może być formułowany przez nauczyciela z udziałem pozostałych studentów lub polegać na autoewaluacji. Dzięki temu student wykonujący tłumaczenie może monitorować rozwój określonych kompetencji, umiejętności i sprawności translatorskich, a także zakresów wiedzy. Ocena jakości translatu daje uczącym się informację zwrotną na temat ewentualnych deficytów wiedzy i umiejętności, a formułowanie opinii na temat translatu wspólnie ze studentami podwyższa ich zaangażowanie w proces dydaktyczny oraz zwiększa ich świadomość i odpowiedzialność za uczenie się. Warto zwrócić uwagę na to, żeby uczniowie tłumacze wiedzieli, jakie kryteria brane są pod uwagę przy ocenie jakości translatu. Ze względu na cel zajęć tłumaczeniowych priorytetem powinna być realizacja zadania translacyjnego, a dopiero jako kolejny element – poprawność językowa. Wykonanie tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej na zajęciach z innych rodzajów translacji powinno być zawsze oceniane, mimo iż kształcenie kompetencji translatorskich w ramach a vista nie stanowi głównego celu zajęć tłumaczeniowych z innych rodzajów translacji ustnej i pisemnej.

Uwzględnienie tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej w ramach dydaktyki z innych rodzajów translacji powinno oznaczać wyjaśnienie, na czym polega ten rodzaj translacji, przynajmniej przed jego wykonaniem po raz pierwszy. Prowadzący zajęcia powinien również udzielić studentowi określonych wskazówek, np. w jaki sposób tłumaczyć cytaty, jak opisywać elementy graficzne zawarte w tekście, itd.

Ponadto należałoby uwzględniać rozwijanie metawiedzy, dotyczącej np. cech wspólnych tłumaczenia a vista i innych rodzajów translacji, albo rodzajów sytuacji, w których tłumaczenie a vista może usprawnić wykonanie tłumaczenia symultanicznego (kiedy tłumacz dostaje pisemny plan przemówienia), itd. Dotyczy to przede wszystkim zajęć z innych rodzajów tłumaczeń ustnych i pisemnych prowadzonych na kierunkach, które nie mają tłumaczenia a vista jako przedmiotu autonomicznego w programie studiów.

Trening w zakresie tłumaczenia a vista w funkcji pomocniczej powinien także uwzględniać tworzenie sytuacji tłumaczeniowych zbliżonych do autentycznych, aby odpowiednio przygotować studentów do wykonywania zawodu tłumacza. W tym celu mogą być wykorzystane autentyczne materiały lub należy przydzielić studentom

określone role w sytuacji translacyjnej. Dydaktycy translacji powinni zawsze określić zadanie translacyjne, krótko scharakteryzować adresata tekstu docelowego, udzielić informacji na temat tekstu wyjściowego, jego autora i inicjatora translacji. Dzięki wyżej wymienionym czynnikom uczniowie tłumacze mają świadomość, że translacja służy komunikacji i nie jest jedynie formą ćwiczenia leksykalno-gramatycznego. W związku z tym w procesie dydaktycznym należałoby uwzględnić trening mówienia do publiczności, np. wykonywanie translacji na środku sali, przed widownią złożoną z pozostałych koleżanek i kolegów, a także reagowanie studentów i nauczyciela na tworzony tekst docelowy (śmiech, zdziwienie, itd.).

5. Wnioski

Analiza i interpretacja wyników ankiety ogólnopolskiej skierowanej do dydaktyków translacji ustnej i pisemnej wskazują, że tłumaczenie a vista jest powszechnie wykorzystywane jako uzupełnienie lub urozmaicenie zajęć. A vista najczęściej stosuje się jako wprowadzenie do konkretnego zagadnienia w fazie przygotowawczej określonych zajęć lub jako podsumowanie, sprawdzenie po wykonaniu innego zadania dydaktycznego. Ponadto uwzględnienie a vista jako instrumentu pomocniczego w ramach dydaktyki innych rodzajów translacji przynosi szereg korzyści związanych z rozwijaniem określonych umiejętności, sprawności i zakresów wiedzy, translatorskiej i/lub językowej. Podczas innych zajęć translacyjnych przekłada się to na umożliwienie treningu w zakresie skutecznej analizy i interpretacji tekstu wyjściowego oraz antycypacji rozwinięcia treściowego tekstu wyjściowego, które składają się na umiejętność percepcji i recepcji tekstu wyjściowego. Ponadto uwzględnienie a vista w ramach dydaktyki innych rodzajów translacji umożliwia kształtowanie umiejętności transferu, m.in. zastosowania odpowiedniego trybu transferowania⁷ (także transmedialnego) oraz sprawności zmiany rejestru tekstu wyjściowego w tworzonym tekście docelowym. A vista jako element zajęć z innych rodzajów translacji przyczynia się także do rozwijania umiejętności tworzenia tekstu docelowego, na który składa się szereg następujących sprawności: planowania wypowiedzi w języku docelowym, mówienia do publiczności, formułowania różnych rodzajów wypowiedzi ustnych oraz wypowiedzi na różne tematy, a także utrzymywania spójności w tekście docelowym i podzielności uwagi. Wykorzystanie a vista w funkcji pomocniczej może także korzystnie przyczynić się do poszerzania znajomości środków leksykalnych i gramatycznych używanych w określonym kontekście sytuacyjnym lub komunikacyjnym, a także do wykształcenia większej świadomości kulturowej w zakresie 2. języka.

⁷ Żmudzki (2015: 173) definiuje tryby transferowania jako „[...] istotne dla translacji strategiczne profile przetwarzania tekstu wyjściowego [...]”. Zob. charakterystykę poszczególnych trybów transferowania (symulatywnego, syntetyzującego, deskryptywnego i eksplikatywnego) w Żmudzki (2002).

Zadanie badawcze, które wyłoniło się w obliczu pandemii koronawirusa (COVID-19) to przyjrzenie się rozwiązaniom dydaktycznym dla zastosowania tłumaczenia a vista, które można przeprowadzić w ramach zdalnego nauczania, a więc przy braku bezpośredniego kontaktu z uczącymi się.

Wykaz literatury

- BŁASZKOWSKA, Hanka. „Tłumaczenie bez przygotowania – bez przygotowania? Rola i miejsce tłumaczenia a vista w dydaktyce translacji w kształceniu tłumaczy języka niemieckiego w Polsce”. *Tłumaczenie ustne – Teoria – Praktyka – Dydaktyka 2*. Red. Przemysław Janikowski. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Lingwistycznej, 2012, 191–211. Print.
- GILE, Daniel. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995. Print.
- GRUCZA, Franciszek. „Zagadnienia translatoryki”. *Glottodydaktyka a translatoryka*. Red. Franciszek Grucza. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1981, 9–30. Print.
- GRUCZA, Franciszek. „Interkulturelle Translationskompetenz – ihre Struktur und Natur”. *Übersetzen verstehen, Brücken bauen. Geisteswissenschaftliches und Literarisches Übersetzen im internationalen Kulturaustausch (Göttinger Beiträge zur Internationalen Übersetzungsforschung Bd. 8, T. 1–2)*. Red. Armin Paul Frank, Kurt-Jürgen Maaß, Fritz Paul i Horst Turk. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1993, 158–171. Print.
- GRUCZA, Franciszek. „Germanistische Translorik – ihr Gegenstand und ihre Aufgaben”. *Translatorik in Forschung und Lehre der Germanistik*. Red. Franciszek Grucza. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2008, 27–53. Print.
- GRUCZA, Sambor. „Dydaktyka translacji. Terminologiczna preparacja dydaktycznych tekstów specjalistycznych”. *Leksykografia terminologiczna – teoria i praktyka*. Red. Jan Lewandowski. Warszawa: Katedra Języków Specjalistycznych Uniwersytetu Warszawskiego, 2004, 243–267. Print.
- GRUCZA, Sambor. „Główne tezy antropocentrycznej teorii języków”. *Lingwistyka Stosowana/ Applied Linguistics/Angewandte Linguistik – Przegląd/Review 2* (2010): 41–68. [http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Lingwistyka_Stosowana_Applied_Linguistics_Angewandte_Linguistik-r2010-t-n2-s41-68\(1\).pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Lingwistyka_Stosowana_Applied_Linguistics_Angewandte_Linguistik-r2010-t-n2-s41-68(1).pdf). 15.11.2018.
- KUBACKI, Artur Dariusz. *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska – LEX, 2012. Print.
- MAŁGORZEWICZ, Anna. *Die Kompetenzen des Translators aus kognitiver und translationsdidaktischer Sicht*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2012. Print.
- PFEIFFER, Waldemar. *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. Poznań: Wydawnictwo Wagros, 2001. Print.
- PLUŻYŃSKA, Monika. *Rozważania teoretyczne i badania eyetrackingowe*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytetu Warszawskiego, 2015. Print.
- ŻMUDZKI, Jerzy. *Konsekutivdolmetschen – Handlungen – Operationen – Strategien*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1995. Print.
- ŻMUDZKI, Jerzy. „Tłumaczenie awista – implikacje dydaktyczne”. *Badania naukowe 8*. Red. Henryk Kardela i Wiktor Gonet. Kielce, 2002, 21–31. Print.

- ŻMUDZKI, Jerzy. „Translationsaufgabe als Kommunikationsaufgabe – Etablierung eines Kategorie-Begriffs“. *Werte und Wertungen. Sprach-, literatur- und kulturwissenschaftliche Skizzen und Stellungnahmen. Festschrift für Eugeniusz Tomiczek zum 60. Geburtstag*. Red. Iwona Bartoszewicz, Marek Hałub i Alina Jurasz. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2004, 320–330. Print.
- ŻMUDZKI, Jerzy. „Transferprozesse und Typen beim Vollzug des Konsekutivdolmetschens“. *Transferwissenschaft. Wissenstransfer durch Sprache als gesellschaftliches Problem*. Red. Gerd Antos i Sigurd Wichter. Berlin, New York, Wien, Zürich: Peter Lang, 2005, 251–264. Print.
- ŻMUDZKI, Jerzy. „Holizm funkcjonalny w perspektywie translatoryki antropocentrycznej” *Lingwistyka Stosowana/Applied Linguistics/ Angewandte Linguistik* 8 (2013): 177–188. http://www.ls.uw.edu.pl/documents/7276721/0/Lingwistyka+Stosowana+8_2013.pdf. 2.3.2019.
- ŻMUDZKI, Jerzy. *Blattdolmetschen in paradigmatischer Perspektive der anthropozentrischen Translatorik*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015. Print.

ZITIERNACHWEIS:

- NADER-CIOCZEK, Monika. „Tłumaczenie a vista w dydaktyce innych rodzajów translacji a wyniki ankiety ogólnopolskiej“, *Linguistische Treffen in Wrocław* 27, 2025 (I): 215–228. DOI: 10.23817/lingtreff.27-13.